

СУДОВА РЕФОРМА ТА РОЗВИТОК ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Островська Л.А.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного процесу
Одеської національної юридичної академії

Статтю присвячено аналізу впливу змін, внесених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» до цивільного процесуального законодавства, з точки зору їхнього впливу на розвиток принципів цивільного процесу України. Зазначається, що прийняття вказаного закону являє собою розвиток в цивільному процесі принципів гласності, законності та оперативності розгляду справ. В цьому зв'язку обговорюється створення автоматизованої системи документообігу судів, скорочення процесуальних строків та новий статус рішень Верховного Суду України.

Ключові слова: судова реформа, цивільний процес, принципи права.

Статья посвящена анализу влияния изменений, внесенных Законом Украины «О судоустройстве и статусе судей» в гражданское процессуальное законодательство, с точки зрения их влияния на развитие принципов гражданского процесса Украины. Отмечается, что принятие указанного закона является проявлением развития в гражданском процессе принципов гласности, законности и оперативности рассмотрения дел. В этой связи обсуждается создание автоматизированной системы документооборота судов, сокращение процессуальных сроков и новый статус решений Верховного Суда Украины.

Ключевые слова: судебная реформа, гражданский процесс, принципы права.

The article is dedicated to the analysis of the impact of the amendments introduced in Ukrainian civil procedure law by the new Law of Ukraine on Judicial Organization and the Status of Judges, especially with respect to its impact on the development of the principles of civil procedure. The article notes that the adoption of the said changes manifests the development of the principles of legality, openness, and expeditious disposition of cases. In this connection the automated court documentation system, shortening of the procedural time limits, and the new status of the decisions of the Supreme Court are discussed.

Keywords: judicial reform, civil procedure, principles of law.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI вніс докорінні зміни до системи судової організації нашої країни, порядку призначення та статусу суддів, та інших аспектів роботи судів України. Поряд з цим Закон передбачає внесення принципів змін до Цивільного процесуального кодексу України. Ці та інші положення Закону визначають принципово нові напрямки розвитку принципів цивільного процесу в нашій державі. Враховуючи фундаментальний характер цих змін, вони потребують теоретичного осмислення та повинні бути розглянуті в контексті загальних тенденцій розгляду цивільного процесуального законодавства України. Цим визначається актуальність цього дослідження.

У літературі існують різні підходи до визначення поняття принципів цивільного процесуального права. Зокрема, К.С. Юдельсон під принципами розумів виражені у цивільному процесуальному права керівні засоби, що характеризують його зміст і відображають особливості даного типу права.[1] Також в літературі висловлено думку про те, що принципи – це керівні засади здійснення правосуддя по цивільних справах, які закріплені нормами даної галузі, або як основну керівну ідею.[2] Враховуючи таке поняття принципів цивільного процесуального права, необхідно визнати, що новим законодавством про судоустрій вибудовано нову систему пріоритетних принципів цивільного процесу, серед яких важливе місце зайняли гласність, забезпечення оперативності розгляду справ, та забезпечення законності.

Пунктом 7 ст. 129 Конституції України передбачено принцип гласності судового процесу та його повного фіксування технічними засобами. Цей принцип пов'язано з іншим конституційним принципом, принципом свободи збирання та поширення інформації, визначеним ст. 34 Конституції України, відповідно до якої кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Законодавство України за останні роки зробило великі кроки в напрямок більшого врахування цього принципу у практичній роботі судів поза межами відкритого судового розгляду як такого. Важливим внеском в цьому напрямку був Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. Цей закон поширив дію принципу гласності не лише на процес судового розгляду справ, але й на результати такого розгляду у вигляді судових рішень та постанов судів апеляційної і касаційної інстанцій.

Зміни, внесені до процесуального законодавства Законом «Про судоустрій і статус суддів» являють собою ще одне поширення принципу гласності. Відповідно до цих змін, принцип гласності було поширено не лише на сам зміст судових засідань, але й на інформацію про рух справ у судовій системі та про їх розгляд. Зокрема, статтею 111 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що автоматизована система документообігу суду, запровадження якої передбачено Законом у всіх судах, забезпечує надання фізичним та

юридичним особам інформації про стан розгляду справ, у яких вони беруть участь.

На жаль, це загалом позитивне положення матиме децю обмежений вплив на розвиток принципу гласності, оскільки його дія обмежується лише особами, які беруть участь у судових справах. В той же час такий підхід законодавця варто визнати занадто обмеженим, оскільки відповідно до ч. 1 статті 6 ЦПК України розгляд справ у всіх судах проводиться відкрито. Крім того, норми ЦПК України передбачають оголошення у відкритому судовому засіданні усіх ключових процесуальних рішень суду. Зокрема відповідно до ч. 1 ст. 218 ЦПК України рішення суду або його вступна та резолютивна частини проголошуються негайно після закінчення судового розгляду і прилюдно, крім випадків, встановлених ЦПК. Крім того, згідно ч. 6 ст. 209 ЦПК ухвали, постановлені в судовому засіданні, оголошуються негайно після їх постановлення.

Таким чином, інформація про усі процесуальні рішення та хід розгляду справ у судах є за визначенням відкритою та загальнодоступною. Отже, незрозумілим є, чому доступ до цієї ж інформації у автоматизованій системі має бути обмежено лише особами, які беруть участь у справі. Отже, хоча таке вирішення питання доступу до автоматизованої система є, на думку автора, занадто обмеженим, його необхідно вважати важливим кроком у напрямку розгляду принципу гласності.

В цивільному процесуальному законодавстві реформованому відповідно до нового Закону України "Про судоустрій і статус суддів" вбачається також особлива увага, яка приділяється оперативному розгляду справ. Принцип оперативного розгляду справ не сформульовано в законі окремо, однак ціла низка положень Закону "Про судоустрій і статус суддів" спрямовано на забезпечення оперативного розгляду справ. У цьому проявляється орієнтованість нового процесуального законодавства на виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо захисту права учасників судових розглядів на оперативний розгляд цивільних справ.

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Значний обсяг практики Європейського суду з прав людини присвячено праву на судовий розгляд протягом розумного строку. Цей принцип засновано на відомій англійському юридичному вислові "justice delayed is justice denied" (затримка у відновленні справедливості рівнозначна несправедливості).^[3]

Враховуючи важливість оперативності у розгляді цивільних справ, законодавець скоротив цілу низку процесуальних строків.

Наприклад, у статті 74 ЦПК України мінімальний строк вручення повістки про судове засідання скорочено з семи до трьох днів. Значні зміни в процедурі перегляду судових рішень та ухвал також справлять значний вплив на скорочення загальних строків розгляду цивільних справ. Зокрема, нова стаття 3031 ЦПК України встановлює строк, який раніше законодавством не було

передбачено, а саме граничний строк розгляду справи у суді апеляційної інстанції: апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом двох місяців з дня постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду.

Крім того, важливість дотримання процесуальних строків підкреслено тим, що положення про дисциплінарну відповідальність суддів за новим законодавством прямо передбачають невжиття заходів до оперативного розгляду справ як підставу для дисциплінарної відповідальності суддів. Зокрема, відповідно до п. 2 ст. 1 ст. 83 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, названо в якості підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Також необхідно відзначити, що відповідно до недавніх змін у законодавстві умисне порушення процесуальних строків може стати підставою навіть для звільнення судді. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України "Про Вищу раду юстиції" (в редакції Закону України від 13 травня 2010 р. № 2181-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження") умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом необхідно вважати порушенням присяги, що може тягнути до звільнення судді.

Значна кількість менш важливих змін до процесуального законодавства також спрямована на створення передумов реалізації принципу оперативного розгляду справ. Прикладом такої норми є положення нового пункту 6 статті 79 ЦПК України, відповідно до якого витрати пов'язані з публікацією в пресі оголошення про виклик відповідача відносяться до складу судових витрат. Це положення допомагатиме позивачам у реалізації їхнього права на судовий захист та стимулюватиме процесуальну дисципліну з боку відповідачів, що позитивним чином вплине на оперативність розгляду багатьох справ.

Таким чином, можна говорити й про формування нового принципу судового права України, зокрема цивільно-процесуального права: принцип оперативності розгляду справ.

Закон також приділяє увагу запровадженню нових механізмів забезпечення законності у ході розгляду цивільних справ. Закон визначає низку нових механізмів забезпечення законності, які не було передбачено чинним раніше законодавством. До таких методів відноситься запровадження автоматизованої системи документообігу у загальних судах а також нові заходи, спрямовані на забезпечення єдності судової практики в межах України.

Зокрема, на це спрямована автоматизована система документообігу суду, створення якої передбачено статтею 111 ЦПК України. Ця система має на меті створення об'єктивного та неупередженого процесу розподілу справ між суддями, попередження внесення змін до судових справ, централізований облік судових документів, що попереджає можливість маніпуляції з матеріалами справи.

Не можна говорити про законність як принцип цивільного процесу, коли різні суди допускають кардинально відмінну інтерпретацію та застосування положень закону. Новим засобом забезпечення єдності судової практики і, отже, принципу законності відповідно до нового Закону “Про судоустрій і статус суддів” буде норма статті 3607 ЦПК України про те, що рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов’язковим для всіх суб’єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Суди зобов’язані привести свою судову практику у відповідність із рішенням Верховного Суду України.

У зв’язку з цими змінами, внесеними до ЦПК України, можна говорити навіть про часткове запровадження до

правової системи України певних елементів прецедентного права, а рішення Верховного Суду України віднині необхідно вважати одним з джерел процесуальних норм в рамках цивільного процесу України. Ці питання безумовно є дискусійними, однак зрозуміло, що вказані зміни до ЦПК спрямовані на зміцнення принципу законності шляхом забезпечення однакового застосування закону судами України.

Враховуючи викладене, необхідно визнати, що принципами цивільного процесуального права, які отримали першочерговий розвиток внаслідок прийняття Закону України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 р. є, зокрема, принципи гласності, забезпечення оперативності розгляду справ, та законності. Теоретичний розгляд широкого обсягу внесених до процесуального законодавства змін потребує додаткових досліджень та уваги фахівців у сфері цивільного процесу, в першу чергу з точки зору встановлення належного балансу між різними принципами цивільного процесу за реформованим законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гражданский процесс / Под общей ред. проф. К.С. Юдельсона. – М. : Юридическая литература, 1972. – С. 33.
2. А.Т. Боннер, Принцип диспозитивности советского гражданского процессуального права. – М.: ВЮЗИ, 1987. – С. 6.
3. Frank Wakeley Gunsaulus, William Ewart Gladstone: A Biographical Study. – London: Bibliolife, 2009. – с. 237.